

María Lebz-Duk

CZASOWNIKI ŁĄCZĄCE SIĘ Z WYRAŻENIEM PRZYIMKOWYM *w + BIERNIK*
W POLSZCZYZNIE

Celem tego artykułu jest udokumentowany opis składni czasowników rządzących wyrażeniem przyimkowym *w + B* w języku polskim. Bierze się tu pod uwagę tylko konstrukcje z dopełnieniem rzeczownikowym lub przyimkowo-rzeczownikowym (np. *wtajemniczył syna w plany*), pomijając konstrukcje z bezokolicznikiem i ze zdaniem dopełnieniowym (np. *zdecydowała się zrobić zakupy; mówił mi, że sprzedał samochód¹*).

Materiał analizowany w niniejszym artykule dotyczy doby nowopolskiej (obejmuje teksty od 1750 r. do 1980 r.) i został zaczerpnięty z rozmaitych źródeł: słowników, literatury pięknej, literatury naukowej oraz poezji i prasy. Przedmiotem zainteresowań są tu jednak przede wszystkim współczesne znaczenia i konstrukcje badanych czasowników, ale nie pominięto znaczeń i związków dziś już zupełnie nie znanych, żywych jeszcze w XVIII czy XIX w.

W artykule tym obficie cytuje się materiał językowy, co jest uzasadnione z tego względu, że zaświadczony materiał daje przykłady faktycznych realizacji systemowych modeli konstrukcyjnych z przyimkiem *w* z biernikiem, realizacji jakże często nie odnotowywanych dotychczas w żadnych słownikach.

Przy opisie materiału za podstawę klasyfikacji przyjęto znaczenia czasowników. W obrębie grup semantycznych czasowników wyróżnia się rozmaite modele składniowe.

---

¹ Konstrukcje z bezokolicznikiem i ze zdaniem dopełnieniowym omawia szeroko Z. Zaron, *Ze studiów nad składnią i semantyką czasownika. Polskie czasowniki z uzupełnieniem werbalnym oznaczające relację osobową z argumentem zdarzeniowym*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1980.

I. KONSTRUKCJE Z CZASOWNIKAMI OZNACZAJĄCYMI WNIKANIE, WPROWADZANIE

Cechą charakterystyczną czasowników o tym znaczeniu jest obecność przedrostka w- identycznego z konotowanym przyimkiem w, np.: *wpisać w oo, wkraść w oo*. Nie mamy tu jednak do czynienia z sytuacją, w której przyimek dubluje jedynie prefiks czasownikowy, tak, jak to się dzieje w wypadku konstrukcji z czasownikami o przedrostkach *do-*, *prze-*, typu *dojść celu* i *dojść do celu*, *przechodzić ulicę* i *przechodzić przez ulicę*. W tych przykładach konstrukcja bezprzyimkowa i przyimkowa znaczą właściwie to samo, zaś użycie przyimka sprzyja jedynie większej wyrazistości semantycznej wypowiedzi².

Inaczej natomiast rzecz wygląda w związkach z czasownikami o prefiksie w-, typu *wpisać zdanie* i *wpisać w zdanie*, *wdrażać wnioski* i *wdrażać we wnioski*; *wlewać mleko* i *wlewać w mleko*, które różnią się znaczeniowo.

Częstym schematem składniowym jest *podstawa - B - w + B*. Model ten realizują następujące czasowniki przechodnie: *wciągać, wcielić, wdrażać, wepchnąć, wlewać, włożyć, wmawiać, wmieścić, wpajać, wpędzić, wpierać, wplątać, wprawiać, wprowadzić, wprzęgać, wtajemniczyć*. Przykłady: *Obywatelskie cnoty w synów swych wpajają* NiemcPow 53, *kawa wciąga ludzi w nałóg* tak jak *gorzałka* KitOpis 466, *pradkowie [...] wdrażali podłość w umysły tych, nad którymi mieli przełożenie*. KrasPodst 224, *Pan duszę wlewa w człowieka przez swoją łaskawość i honor*, ŚniadKor I 323, *Pod-danko zachwała! Coś mego syna w miłość podejściem wplątała*, Feliń 43, *ze-chcecie teraz, czcigodni ojcowie i mnie wtajemniczyć w wasze plany?*... PrusFar II 7, *Wepchnęłaś mnie w fałszywe położenie*, KisDram 147, *talent mój w wściekłość ich wprowadza*, ZapList I 97, *niewielka ilość alkoholu wprawiała go w stan zaostrego erotyzmu* - NałGran 8, *Tyś mnie wpędził w tę chorobę* - IwazsPas 501, *wierzył, że słowo można wcielić w rzecz*, Przyb 177, *włożył w nasze kontakty dobrą wolę*, Bystrz 86, *Wpiernał w niego chorobę*. SPP s.v. *weprzeć*, *Wmawiała w niego chorobę*. SPP s.v. *wmawiać*.

W składni tych czasowników występują oboczności wyrażen przyimkowych *w + B* i *do + D*. Przykłady:

Wdrażać młodych w sprawy publiczne. Wdrażać kogoś do postuszeństwa, obowiązków. SPP s.v. *wdrażać*

² Por. E. J a k o w i c k a, *Konstrukcje typu dochodzić czego. dochodzić do czego w języku polskim*, "Poradnik Językowy" 1968, 4.

Wmieszać kogoś w przykrą sprawę, aferę; rzadziej: wmieszać kogoś do czego. SPP s.v. wmieszać

Człowiek wpręga przyrodę w swoją słuabę || do swojej służby. SPP s.v. wpręga

Wprawiać uczniów do czytania; rzadziej: w czytanie. SPP s.v. wprawiać.

Z danych zawartych w *Słowniku poprawnej polszczyzny* S. Szobera wynika, że konstrukcje tego typu różnią się odcieniem znaczeniowym. *Wdrożyć kogo-do czego* znaczy 'zaprawić kogo do czego', zaś *wárożyć kogo-w co* wyraża treść 'ćwicząc wprowadzić kogo w jakąś dziedzinę umiejętności'. Tak samo *wmieszać kogo, co-do czego* znaczy 'domieszać do czego, przez mieszanie połączyć', zaś *wmieszać kogo, co-w co* ma znaczenie 'mieszając wciągnąć, wcisnąć, wplątać, wsunąć kogo, co-w co'. Podobnie *wprawić kogo, co-w co* ma treść 'wprowadzić kogo w jakiś stan', natomiast *wprawić kogo, co-do czego* znaczy 'wyćwiczyć kogo w czym'. Jak z tego wynika, zdaniem Szobera, w konstrukcjach z wyrażeniem przyimkowym *w + B* zaznaczony jest odcień znaczeniowy 'wnikać w coś', natomiast konstrukcje z wyrażeniem przyimkowym *do + D* są tej treści pozbawione.

Warto też zasygnalizować oboczność wyrażen przyimkowych *w + B* || *w + Msc* w wypowiedzeniu: *Wprawiał się w strzelanie || w strzelaniu. SPP s.v. wprawiać się*. Oba te związki traktowane są przez użytkowników polszczyzny jako synonimiczne.

Należy tutaj wspomnieć także o dawnych konstrukcjach realizujących model konstrukcyjny *podstawa-B-w + B*. Po niektórych czasownikach użylibyśmy obecnie wyrażenia przyimkowego *do + D*, zamiast dawniejszego *w + B*. Przykłady: *Ci, którzy wprowadzili w rząd polski liberum veto, chcieli bardzo dobrze KołłList II 209, [rozporządzenie] nie wiem, gdzie się to znajduje, bobym je chciał wciągnąć w protokół ŚniadKorI 279, Był to cios najokrutniejszy dla mnie, kiedy mnie potrzeba wciągnęła w interes z nim. ŚniadKor I 231, nie dość jest porządek w dom wprowadzić, KrasPodst 41, Król kazał Frenka wziąć w areszt KitOpis 13, oboje państwo wpisani byli w jaki zakon tereyjarski. KitOpis 549.*

Warto również wymienić dawną konstrukcję *wrazać co-w kogo, w co*, mającą znaczenie 'wkładać mocą, siłą, naleganiem, wtykać w co' (SL s.v. *wrazać*), np.: [*przodkowie*] *chcieli wrazać w potomki swoje [...] miłość cnoty KrasPodst 99, Księża [...] są nauczycielami ludu wrażając w umysły jego maksymy KołłList I 228.*

Znacznie częstszym schematem konstrukcyjnym jest w omawianej klasie semantycznej model *podstawa - w + B*, który realizują liczne czasowniki, głównie zwrotne, typu: *wchodzić, wciągnąć się, wcielić się, wczuć się, wdać się, wdrażać się, wglądać się, wgłębiać się, wklepać się (pot.), wkopać się (pot.), wkorzenieć się, wkraczać, wkupić się, wleźć, wmieścić się, unikać, upaść, wpatrzeć się, wpić się, wpisać się, wplątać się, wprawiać się, wprząc się, wrazać się, wrócić, wryć się, wtrącać się, wsłuchiwać się, wżenić się*. Oto przykłady: *słowa cudzoziemskie [...] tak się wkorzenieć w mowę, Ludzie 402, Szczęście! zem się w to wpatrzył, ZabSar 17, Polska nie wchodzi w to przymierze active, StaszUw 100, To wmieściło się w me wyrazy, ŚniadKor I 193, wglądają w dopełnienie woli Rzeczypospolitej, KołList II 56, chłopcy od infimy nie zaczęły praktycznie wprawiać się w prozodję; KonPis II 183, Co ty się wtrącasz nie w swoją rzecz, klecho! RzewPam 60, Ja myślę, [...] że wklepałeś się w jakąś grubą awanturę ... PrusLal I 412, Czy ja znowu nie wlażem w jaką awanturę? ... PrusLal II 514, Niech się pani nie da wciągnąć w to szaleństwo. PrzybyszDram 254, on właśnie wplątał się w taką najgłupszą awanturę, NałGran 272, wdał się w zię towarzystwo NałGran 56, dajcie mi [...] wkopać się w świat Pawlik 12, tych dwoje wpadło w zaślepienie, Gałcz 85, Obrazy martyrologii więziennej wrażają się w wyobraźnię Przyb 117k, Mickiewicz wrył się w serce i wyobraźnię Polaków Przyb 262, musiała ona [...] unikać w przekonania szerokich warstw ludzi Jasien 44, wprawiał się Mieszko w sztukę rządzenia. Jasien 90, Potrafiłem wczuć się w koszmarną atmosferę; Chorom 56, Myśl poetyczna tak musi [...] wrócić we wszystkie zmysły, Przyb 28, Regina [...] wpiła się oczami we własne odbicie... KuncLeś 52, Wkraczać w czyjeś kompetencje. SPP s.v. wkraczać, Wsłuchiwała się w plusk fal. SPP s.v. wsłuchać się, Wżenić się w majątek. SPP s.v. wżenić się.*

Niektóre z tych czasowników łączą się z wyrażeniami przyimkowymi w + B oraz do + D. Przykłady:

Wdrażać się w nową robotę. Wdrażać się do nauki, do samodzielnego życia. SPP s.v. wdrażać się

Wciągać się do nauki. Wciągać się w pracę domową. SPP s.v. wciągać się

Wtrącać się w nieswoje sprawy, interesy. Wtrącać się do rozmowy. SPP s.v. wtrącać się

Wprząc się w jakąś służbę. Wprzągać się do roboty. SPP s.v. wprząc się

Wmieszać się w przykrą sprawę; częściej: wmieszać się do czego, np.: wmieszać się do rozmowy, do dyskusji. SPP s.v. wmieszać się
wkupić się do czyjegoś towarzystwa. Wkupywać się w czyjeś łaski. SPP s.v. wkupić się.

Te oboczne konstrukcje są synonimiczne; różnią się jedynie odcieniem znaczeniowym, podobnie jak to było powyżej ze związkami zawierającymi czasowniki przechodnie, typu *wdrożyć kogo w co* || *do czego*³.

Warto też odnotować szereg wymarłych dziś konstrukcji, żywych jeszcze w XVIII i XIX w.

Po niektórych czasownikach występuje obecnie wyrażenie przyimkowe *do + D* w miejscu dawnego *w + B*. Przykłady: *uporne przesady Skoro się wdarty w ich zuchwałe rządy, ŚniadKor I 38, Bardzo mnie to smartwiło, że Czerwiakowski nie wszedł w radę; ŚniadKor I 243.*

Po czasowniku *wpływać* używano dawniej wyrażenia przyimkowego *w + B* - dziś występuje tutaj *na + B*. Przykłady: *podłość, zuchwałość wpływać będą we wszystkie jego roboty, KołList II 77, Nie wspomnam o edukacji kobiet, które [...] w nasze rządy i tyle w szczęśliwość mężów wpływają. StaszUw 39. Ta zapomniana składnia wiąże się z dawnym znaczeniem czasownika *wpływać* 'składać się na co' (SL s.v. *wpłynąć*).*

Wspomnieć też należy o dawnej konstrukcji *wlulić się w co* 'wkraść się, wemknąć się' (SL s.v. *wlulić się*), np.: *opryszek [...] któregoś z miłosierdzia dopiero przytulił, I już się w poufałość dobrodziejce wlulił! TremPis II 139.*

Należy też wymienić kilka wyszłych z użycia dawnych związków frazeologicznych, które powodują wskutek swej liczebności archaiczność tekstów. Przykłady: *wpadliśmy w dyskurs o porządku i o chędoństwie. KrasPodst 43, Ks-że chciał prawdziwie uniść w przyczynie tego srogiego dekretu. ŚniadKor I 193, nie wchodzę w braterskie postęпки, KarpKor 183, Nie wchodzę w krytykę cudzych domów, KrasPodst 47, [rozpacz] się tak mocno wpiła w nieoświecone zdania, ŚniadKor I 79, Niechbym się tylko wdał w doktorów, PrusLal I 550.*

Rzadko występuje schemat konstrukcyjny *podstawa - z + N - w + B*. Przykłady: *Abym w małżeńskie jarzmo z nikim się nie wprzęgła, TremPis II 27, nie cierpiał wdawać się z uczniami w zawite dysputy KoźZam 100.*

Jak z przebadanego materiału wynika, omawiane konstrukcje z

³ Por. s. 5.

czasownikami o przedrostku *w-* są w dużym stopniu s frazeologizowane i mają charakter przenośny. W wyrażeniu przyimkowym *w + B* występują głównie rzeczowniki nieżywotne, abstrakcyjne, rzadko żywotne, konkretne (*wnikać w przekonania, wpajać poglądy w synów*). W bierniku używane są natomiast rzeczowniki żywotne częściej niż nieżywotne (*wprawić kogoś w rozpacz, wcielić marzenia w czyn*), zaś w wyrażeniu przyimkowym *z + N* występują nazwy osób (*wdawać się w dyskusję z kimś*).

II. KONSTRUKCJE Z CZASOWNIKAMI OZNACZAJĄCYMI UBIERANIE, OTULANIE, OWIJANIE

Wyrażenie przyimkowe *w + B* występuje często w związkach z czasownikami omawianej grupy semantycznej, tak że można dopatrywać się tu słabej rekcji. Nazywa przeważnie materiał wykorzystywany do czynności wyrażonej podstawowym czasownikiem, a więc ubierania, otulania, owijania. Zdaniem Z. Klemensiewicza, pełni ono funkcję dopełnienia czynnika pomocniczego⁴.

Częstym schematem konstrukcyjnym jest *podstawa - B - w + B*. Realizują go następujące czasowniki: *oblec, obciągać, obwijać, o-asiadć, okręcić, okutać, omotać, opakować, oprawić, owinąć, przebrać, przyoblec, przyodziać, przystroić, stroić, ubrać, ustroić, wystroić, zakutać, zamotać, zawinąć*. Oto przykłady: *Radziwiłł [...] kazał go ubrać w śmiertelną koszulę, KitOpis 462, niewiasty [...] obmyte dziecię obwijały w pieluski KitOpis 66, należy jego mumię owinąć w papierus, PrusFar II 189, Oprawię go w plusz ciemnobrązowy, ZapList I 229, dłoń kobieca w bańki cię przysstraja? Pawlik 134, Pakunek zawinęła w szary papier Chorom 338, Obliec kogoś w koszulę. SPP s.v. oblec, Uwierać dziecko w płaszczyk. SPP s.v. ubierać, Stroić jedynaczkę w jedwabie. SPP s.v. stroić, Przyoblec pannę w suknię ślubną. SPP s.v. przyoblec, Przebierała dzieci w czyste ubranka. SPP s.v. przebrać, Wystroić dziewczynkę w białą sukienkę. SPP s.v. wystroić, Zakutać kogoś w koc, w chustkę, w kożuch. SPP s.v. zakutać.*

Tego rodzaju czasowniki charakteryzują się często wymiennością składni przyimkowej i narzędnikowej. Przykłady:

⁴ Z. Klemensiewicz, *Zarys składni polskiej*, Warszawa 1961, s. 44-46.

Owinąć dziecko w koc || kocem. SPP s.v. owijać

Omatała dziecko w chustkę || chustką. SPP s.v. omotać

Okręcił dziecko w gruby koc || kocem. SPP s.v. okręcić

Stroić pokój kwiatami || w kwiaty. SPP s.v. stroić

Zawinąć dziecko w koc || kocem. SPP s.v. zawinąć

Zamotać dziecko w koc || kocem. SPP s.v. zamotać

Opakował szkło w papier || papierem. SPP s.v. opakować

Po czasownikach *okutać, odziać, przyodziać* narzędnik jest obecnie o wiele rzadszy niż forma przyimkowa, np.: *Dziecko okutała w długi płaszcz*; rzadziej: *płaszczem*. SPP s.v. *okutać, Przyodziać kogoś w mundur*; rzadko: *przyodziać kogoś czym*, np.: *Mrok cieniem przyodział ziemię*. SPP s.v. *przyodziać, Odziano go w przydługi płaszcz*; przestarzałe: *Odziano go płaszczem*. SPP s.v. *odziać*. W polszczyźnie XVIII i XIX-wiecznej używano w związkach z tymi czasownikami częściej formy narzędnika. Przykłady: [*człowieka*] *łwią skórą przyodziewa*, KarpDz IV 208, *Wyrośnij kórą odziany* SłowDz VII 56, *Przy-szyły [...] nabożne kumy okutane chustkami* ReymFerm I 82.

Z przebadanego materiału wynika, że obecnie zarysowuje się tendencja do częstszego używania formy przyimkowej w + B, choć po niektórych czasownikach chętniej stawia się narzędnik, np.: *Przystroić pokój kwiatami*; rzadziej: *w kwiaty*. SPP s.v. *przystroić, Al-bum obciągnięty skórą*; rzadziej: *w skórę*. SPP s.v. *obciągać, Ustroić stół kwiatami*; rzadziej: *w kwiaty*. SPP s.v. *ustroić, Ubrać choinkę świecidełkami*; przestarzałe: *w świecidełka*. SPP s.v. *ubierać*.

Stanisław Szober (np. SSzob s.v. *omotać, opakować*) dostrzega różnicę znaczeniową między konstrukcjami z narzędnikiem a konstrukcjami z wyrażeniem przyimkowym w + B. Jego zdaniem związków pierwszego rodzaju używamy wtedy, gdy uwydatnia się sama czynność, krótkotrwałą, natomiast związków drugiego rodzaju wówczas, gdy chodzi o mniej lub więcej trwały rezultat czynności, np.: *Omotał go rzemieniem* (na jakąś chwilę), *Omotał go w gruby płaszcz* (na czas dłuższy). Zróżnicowania tego, jak się wydaje, nie odczuwają użytkownicy języka i traktują te oboczne konstrukcje jako synonimiczne⁵.

Warto też wymienić konstrukcję dawną z czasownikiem *owić*, żywą w XVIII i XIX w., np.: *Trzeba go owić w szatę* KitOpis 126, *Wyjść w pole, pastuch tam Owity w płaszcz* Lenart 292.

⁵ Zob. D. B u t t l e r, *Innowacje składniowe współczesnej polszczyzny (Walencja wyrazów)*, Warszawa 1976, s. 170.

Drugim typowym modelem konstrukcyjnym jest schemat podstawa - w + B, realizowany przez następujące czasowniki zwrotne: *drapować się, odziać się, otulić się, owinąć się, przebrać się, przyodziać się, stroić się, ubrać się, ustroić się, wtulić się, wystroić się*. Przykłady: *głogi w róże się odzieją; KsiążWyb 67, [Księżna] Przebiera się w dziwaczną bachusową barwę. TremPis I 45, oficyjer ustroił się w mundur bławatny KitOpis 391, Ubrał się w garnitur frakowy PrusLal I 446, Orłowski [...] przebrał się w jakiś stary bez guzików mundur ReymFerm I 33, Otuliła się w kocie futro Pawlik 19, Leszczyna stroi się w fioletową morę, Pawlik 48, jak mi się dzisiaj dziewczyna w niedzielę wystroi w suknię jedwabną, NałGran 26, gdańszczanie [...] stroili się w kolorowe pasiaki. Jasien 124, Wtuliła się w futro BrObyw 191, Drapowała się w błyszczącą tkaninę. SPP s.v. drapować się.*

Tu także spotykamy oboczności konstrukcji z narzędnikiem i wyrażeniem przyimkowym w + B, typu *owinąć się w co || czym, otulić się czym || w coś*, np.: *Otulił się dobrze płaszczem || w płaszcz SSzob s.v. otulić, Papyeł owinął się kocem. BrObyw 105. Wstała z łóżka, owinęła się w chustkę NałGran 286.*

Z przebadanego materiału wynika, że w wyrażeniu przyimkowym w + B używane są rzeczowniki nieżywotne, głównie nazywające materiał lub części ubrania, zaś w bierniku występują rzeczowniki przeważnie osobowe (*okręcić chłopca w koc, owinąć dziecko w pieluszkę*), rzadziej inne (*opakować szkło w papier, stroić pokój w kwiaty*).

III. KONSTRUKCJE Z CZASOWNIKAMI OZNACZAJĄCYMI PRZEMIENIANIE, PRZEKSZTAŁCANIE

Czasowniki tej grupy semantycznej realizują dwa modele konstrukcyjne: *podstawa - B - w + B* oraz *podstawa - w + B*.

Model *podstawa - B - w + B* jest charakterystyczny dla czasowników przechodnich typu: *przedzierzgnąć, przeistoczyć, przekształcić, przemienić, przepostaciować, przerobić, zamienić, zmienić*. Oto przykłady: *magistratura [...] obywatelską wolność przeistacza w niewolę, Stasz-Uw 63, [zakonnicy] puszcze i dzikie pola w żyzne grunta przemienili KitOpis 150, król zamienił dziec narodu w piękne królestwa, JezWyb 168, terazniejsze towarzystwo chciano by przerobić w samodziernstwo, RzewPam 53, zmienimy wszystkie teatry w przytułki, WitkDram 66, Pobliską fabrykę przekształcono w wielki zakład przemysłowy, BrObyw 103, Zatrudniono ją*

jako modelkę i przedzierzgnięto w eleganoką dziewczynę. SPP s.v. przedzierzgnąć, Zwieraęta przepostaciowują energię chemiczną w energię cieplną. SWB s.v. zmieniać.

Czasowniki *przerobić, zamienić* mają oboczne dopełnienia w + B || na + B. Z konstrukcjami *przerobić kogo - na kogo, na co, rzadziej: w kogo, w co* nie wiąże się zmiana znaczeniowa, np.: *Nie przerobisz go w eleganta, częściej: na eleganta. SPP s.v. przerobić.* Natomiast oboczna rekcja przyimkowa czasownika *zamienić* różnicuje jego znaczenia. *Zamienić kogo, co - na kogo, na co* łączy się ze znaczeniem 'dać, otrzymać coś w zamian za coś, zastąpić kogoś, coś - kimś, czymś', np.: *Zamienić praktykantów na fachowców. Zamienić armaty na pługi. SPP s.v. zamienić.* Konstrukcja *zamienić co - w co* ma treść 'przekształcić, przeobrazić, przemienić, np.: *Na lot zamienił miasto w kupę grusów. SPP s.v. zamienić.*

Warto też odnotować dawną konstrukcję *odmienić co - w co* (dziś: *odmienić co - na co, zamienić*), np.: *prawo odmieni dożyłotni sędziego urząd w doczesny. StaszUw 73.*

Model składniowy *podstawa - w + B* właściwy jest przede wszystkim czasownikom zwrotnym, typu: *obrócić się 'przekształcić, zmienić', praeistoczyć się, przekształcić się, przemienić się, przeobrazić się, prarodzić się, przetworzyć się, wynaturzyć się 'wyrodzić się', wyrodzić się, zamienić się, zmienić się* oraz czasownikowi *przechodzić 'zmienić się'*. Przykłady: *księstwa przemieniały się w królestwa. JezWyb 305, pomniki [...] się z żalości zamieniły w kamień. KonPis II 20, lubowanie się w pochwałę nie wyrodziło się w panegiryk, KonPis II 200, Cały glob ziemski [...] W bładoniebieskie zmienia się kryształy Lenart 160, złośliwa radość [...] stopniowo przeradzała się we wściekły gniew PrusFar II 60, widocznie praeistacza się w medium. Chorom 85, wspinaczka rychło przetworzyć się miała w pęd zawrotny, Jasien 149, Niech więc i jego przyszłość w brzydki śmiech się obróci! Przyb 41, Deszcz przeszedł w ulewę. SPP s.v. przejść, Malarstwo jego wynaturzyło się w zdobnictwo. SPP s.v. wynaturzyć się, Przyjaźń prarodziła się w nienawiść. SPP s.v. prarodzić się, Uprawna roślina wyrodziła się w chwast. SPP s.v. wyradzać się.*

Wymienić tu należy również dawną konstrukcję z czasownikiem *formować się 'kształtować się, przemieniać się'* (SL s.v. *formars*), np.: *uczniowie [...] formowali się w deistów doskonałych. KitOpis 17.*

Jak widać z przytoczonych przykładów, w wyrażeniu przyimkowym i bierniku występują rzeczowniki bez ograniczeń (*zamienić coś w*

królestwo, *przeistoczył kogoś w eleganta*). Można zaobserwować prawidłowość, że jeśli w bierniku lub mianowniku stoi rzeczownik żywotny, to w wyrażeniu przyimkowym występuje głównie rzeczownik żywotny (*matka przerobiła go w eleganta, uprawa rośliny wyrodziła się w chwast*) i na odwrót - jeżeli biernik lub mianownik są wyrażone rzeczownikiem nieżywotnym, to również po przyimku używany jest przeważnie rzeczownik nieżywotny (*przemienić pola w grunty uprawne, deszcz przeszedł w ulewę*). Ta prawidłowość, motywowana względami znaczeniowymi, nie ma charakteru rygorystycznego; można bowiem powiedzieć: *zamienić człowieka w kamień*.

IV. KONSTRUKCJE Z CZASOWNIKAMI OZNACZAJĄCYMI MIESZANIE SIĘ, WIKŁANIE SIĘ W CO

Należą tu przede wszystkim czasowniki nieprzechodnie realizujące schemat składniowy *podstawa - w + B*, takie jak: *ingerować, mieszać się, plątać się, wikłać się, wikłać się, zaplątać się*. Przykłady: *W materiję zaś wyroków wiary [...] władza najwyższa krajowa mieszać się nigdy nie będzie. KołList II 311, Czego ty jeszcze tu w moje życie się mieszasz? KisDram 198, Uwikłał się w konkretne warunki zbiorowości Bystrz 80, Plątała się w różne afery. SPP s.v. plątać się, Wikłać się w niebezpieczne sprawy. SPP s.v. wikłać się.*

Wymienić tu należy oboczne związki czasownika *ingerować*, np.: *Ingerować w czyjeś sprawy; rzadziej: do czyichś spraw. SPP s.v. ingerować*. Te dwie konstrukcje różnicuje odcień znaczeniowy. Pierwsza z nich ma treść 'mieszać się wnikając w co', natomiast druga wiąże się ze znaczeniem 'mieszać się'.

Mniej liczne są czasowniki przechodnie o schemacie *podstawa - w + B*, typu: *uwikłać, wikłać, zamieszać, zaplątać*. Przykłady: *Wikłał Pawła w różne podejrzone sprawy. BrObyw 273, Uwikłać kogo w intrygi. SPP s.v. uwikłać, Zamieszać kogoś w zbrodnię. SPP s.v. zamieszać, Zaplątał kolegę w nieprzyjemną sprawę. SPP s.v. zaplątać.*

Warto odnotować również dawną konstrukcję *plątać co - w co* o znaczeniu 'wikłać, motać' (SL s.v. *plątać*), np.: *wystawię Czytelnikowi memu samą tylko powierśchność każdego gatunku duchownych, nie plątając pióra mego w sprawy prywatne, KitOpis 165.*

W wyrażeniu przyimkowym, jak widać z przytoczonych przykładów występują rzeczowniki abstrakcyjne, natomiast w bierniku rzeczowniki osobowe.

V. KONSTRUKCJE Z CZASOWNIKAMI OZNACZAJĄCYMI PATRZENIE

Zaliczyć tu należy czasowniki takie, jak: *patrzeć, patrzeć się, popatrzeć, spoglądać, wpatrzeć się⁶, zaglądać, zajrzeć, zapatrzeć się, zerknąć*, realizujące schemat składniowy *podstawa - w + B*. Oto przykłady: *Szczęście! żem się w to wpatrzył*, ZabSar 17, *My jednak mówić będziemy [...] przyuczeni spoglądać w zamęt intryg*, KołList I 228, *Niech zasną, umrą, patrząc w te róże*, MickDzP III 187, *mógł w tej chwili zajrzeć w jej duszę*, PrusLal I 429, *Zerknąwszy po drodze w lustro, zadziwiła się KuncLeś* 53, *zaglądamy w swoją przyszłość*. Chorom 54, *Popatrzę, popatrzysz w lustro*. SPP s.v. *popatrzeć, Zapatrzeć się w czyjeś okna*. SPP s.v. *zapatrywać się*.

Rzadszym modelem konstrukcyjnym jest schemat *podstawa - C - w + B*. Przykłady: [*wróżko*] *w dłoń mi zaglądasz*; KniaźWyb 65, *To rzekł patrząc mi w oczy Tańska* 17, *Spójrz mi w oczy, przyjacielu*. BrObyw 103.

Należy też dodać, że wiele z tych czasowników ma oboczną składnię z wyrażeniem przyimkowym *na + B*, np.: *patrzeć w kogo co || na kogo, co, popatrzeć w co || na co, spoglądać w co || na co, zapatrzeć się w kogo, co || na kogo, co, zerknąć w kogo, co || na kogo, co*. Oto parę przykładów z wyrażeniem przyimkowym *na + B*: *dłużej na tę ziemię patrzę*, StaszDzien 105, *spojrzemy na nasze fortece*, KołList I 197, *Popatrzai król na niego*, KraszKról 305, *Zerknęła też na inżyniera*, Chorom 328, *Zapatrzył się na nią tak, że zapomniał o wszystkim*. SPP s.v. *zapatrywać się*.

Różnica znaczeniowa między tymi obocznymi konstrukcjami polega na tym, że związki z wyrażeniem przyimkowym *na + B* oznaczają 'kierować na coś wzrok, spoglądać na kogo, na co', natomiast połączenia zawierające przyimek *w* z biernikiem mają treść 'wpatrywać się w kogo, w co, patrzeć zaglądając do wnętrza'; (SSzob s.v. *patrzeć*).

Warto też dodać, że czasownik *patrzeć* rządzi również innymi wyrażeniami przyimkowymi⁷. Spotyka się przyimek *za* z narzędnikiem, np.: *patrzeć za kim, na czym* i wtedy konstrukcja taka oznacza

⁶ Konstrukcja *wpatrywać się w co* została wymieniona także w obrębie czasowników oznaczających wnikanie, wprowadzanie na s. 4.

⁷ Szerzej na ten temat pisze K. Ż e ł a z k o, *Czasowniki przechodnie o składni wielorakiej w języku polskim*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975, s. 124-125.

'rozglądać się za kim, za czym, poszukiwać kogo, czego' (*patrzeć za rozbieganą Agnieszką*), a także przyimek *po* z miejscownikiem *patrzeć po kim, po czym*, wnoszący znaczenie 'rozglądać się po kim, po czym, oglądać kogo pobieżnie, powierzchownie' (*patrzeć po kątach*). W dawniejszej polszczyźnie czasownik *patrzeć* łączył się ponadto z dopełniaczem, który uzupełniał treść znaczeniową 'pilnować, strzec', np.: *Patrz mój Dobrodzieju swoich interesów* Teat 36, 104, SL s.v. *patrzeć*, *Ja porządku patrzę w kamienicy*. KonopNow I 148. Konstrukcja z dopełniaczem występuje jeszcze u Dąbrowskiej w znaczeniu 'oczekiwać', np.: *Będę spadku patrzył*. (Dąb.), SSzob s.v. *patrzeć*. Dziś relikty składni dopełniaczowej utrzymują się w postaci zwrotów frazeologicznych typu *patrz swego nosa, patrz końca*.

Z przytoczonych przykładów wynika, że po przyimku występują rzeczowniki bez ograniczeń, częściej jednak konkretne niż abstrakcyjne (*patrz w lustro, rzadziej: patrz w przyszłość*). W celowniku używane są głównie rzeczowniki osobowe, rzadziej inne żywotne (*spójrz mi w oczy, zajrzyj psu w oczy*).

VI. KONSTRUKCJE Z CZASOWNIKAMI OZNACZAJĄCYMI BICIE, UDERZANIE

Dopełnienie tego rodzaju zawiera domieszkę funkcji lokatywnej. Występuje tu jednak rekcja, gdyż wypowiedzenia typu: *ja biję, ty stukasz, on puka* wydają się niepełne i wymagają uzupełnienia⁸.

Częstym schematem konstrukcyjnym jest *podstawa - w + B*, który realizują następujące czasowniki: *bębnić, bić, klasnąć, kołatać, kuć, łomotać, łupić, pukać, stukać, tłuc, uderzać*. Oto przykłady: *bardziej we dzwon biją*, NarSat 50, *w bramę kołatano*. MickDzP II 136, *usiadł i w dłoń klasnął*; MickDzP II 22, *jam uderzał w dumań strunę*; Lenart 278, *Wiatr gwałtowny bił w policzki*, JasUtw 11, *Łomocą w drzwi*, Staff 156, *pukasz w moje drzwi*, Staff 193, *Stukał w szklanę*, NałGran 194, *Ręka wciąż bębniła w szybę*. Chorom 339, *Dzięcioł łupił w drzewo*. SPP s.v. *łupić*, *Dzięcioł kuje w drzewo*. SPP s.v. *kuć*, *Wicher tłukł w szyby*. SPP s.v. *tłuc*.

⁸ Konstrukcje tego typu zalicza do dopełnień również Ż e l a z k o, op. cit., s. 146-147.

Równie często występuje schemat *podstawa - N - w + B*, właściwy następującym czasownikom: *bębnić, bić, biczować się, dzwonić, grzmocić, stukać, tłuc, uderzyć, walić się*. Przykłady: *kapnicy [...] biczowali się w gołe plecy dyscyplinami rzeziennymi* KitOpis 44, *uderzyliśmy plutonem w skrzydło nieprajjaciół* Bog 56, *mieczem bije w ściany wieży*. MickDzP II 129, *Wokulski słuchał historii [...] bębniąc palcami w kontuar*. PrusLal I 363, *tuż obcasem w skrzynkę*, ReymFerm II 287, *pięściami stukał w stół*. IwaszPas 567, *Grzmiącą piłką w okno*. SPP s. v. *grzmocić, Dawonid tyżeczką w szklanę*. SPP s.v. *dzwonić, walić się pięścią w pierś*. SPP s.v. *walić*.

Nieco rzadziej występuje schemat konstrukcyjny *podstawa - B - N - w + B*. Realizują go czasowniki: *ciąć, łupać, palnąć, rąnąć, uderzyć, walić, wyrąnąć*. Oto przykłady: *Wiem, że mu ją spłaszczę, jak go palnę tą pięścią w wyuszdaną paszczę*. TremPis II 127, *Staś [...] uderzył go głową w piersi*, SienkW pust 61, *Wali pięścią w brzuch* Kwi-buzę WitkDram 156, *Ciął go szablą w łeb*. SPP s.v. *ciąć, Rąnąć kogoś pięścią w twarz*. SPP s.v. *rąnąć, Łupnąć kogoś pięścią w głowę*. SPP s.v. *łupać*.

Również rzadziej występuje model składniowy *podstawa - B - w + B*, właściwy następującym czasownikom: *chlustnąć, trącać, trzasnąć, trzepnąć, ugodzić, uderzyć, walić*. Przykłady: *Ugodzę cię [chłopcze] w piersi same*. TremPis I 58, *drzwi otwierają się nagle, uderzając go w nos*; Bliz 64, *Zapamiętałem wali mnie w łeb*. Staff 197, *Trącił śpiącego w bok*. SPP s.v. *trącać, Chlustnąć kogoś w twarz*. SPP s.v. *chlustać, Trzepnąć kogo w głowę*. SPP s.v. *trzepać*.

W składni niektórych czasowników spotykana jest oboczność wyrażen przyimkowych *w + B* || *o + B*, np.:

Jan bije młotkiem w ścianę || *o ścianę*. Kawka s.v. *bić*

Rąnął czapkę w ziemię || *o ziemię*. SPP s.v. *rąnąć*

Dzięcioł stuka dziobem w drzewo || *o drzewo*. SPP s.v. *stukać*

Wyrąnął głowę w mur || *o mur*. SPP s.v. *wyrąnąć*.

Między tymi obocznymi konstrukcjami istnieje różnica znaczeniowa, polegająca na tym, że wyrażenie przyimkowe *w + B* sygnalizuje skierowanie czynności na przedmiot, z którym następuje zetknięcie, zaś *o + B* oznacza jedynie przedmiot, z którym zetknięcie następuje⁹.

⁹ Zob. S. K a r o l a k, Zagadnienia rekcji przyimkowej czasownika w języku rosyjskim, Wrocław-Warszawa-Kraków 1966, s. 125.

Przebadany materiał wykazuje, że w wyrażeniu przyimkowym $w + B$ występują rzeczowniki nieżywotne, konkretne (*bić w dzwony, uderzyć kogoś w głowę*). W bierniku zaś używane są przeważnie rzeczowniki osobowe (*walnąć oholpca w głowę*), rzadko nieosobowe (*rąnąć osapkę w siemię*). W narzędniku spotykane są rzeczowniki nieżywotne, głównie są to nazwy narzędzi (*walnąć go młotkiem, ręką w twarz*).

VII. KONSTRUKCJE Z CZASOWNIKAMI OZNACZAJĄCYMI STRZELANIE, CELOWANIE

Dopełnienie czasowników tej klasy semantycznej ma charakter celowy. Występuje tu jednak rekcja, gdyż omawiane czasowniki wymagają uzupełnienia w postaci obiektu będącego celem czynności.

Najczęstszym schematem składniowym jest *podstawa - (z + D) - w + B*¹⁰. Realizują go następujące czasowniki: *bić 'strzelać', celować, godzić 'trafiać', gramocić 'strzelać', mierzyć, postrzelić się, prażyć 'strzelać', strzelać, trafić, walić 'strzelać', wymierzyć, wystrzelić*. Oto przykłady: *mam zamiar - postrzelić się tylko w łopatkę, KisDram 109, Bili z karabinów w tamto miejsce PaukWiata 103, Strzały godziły w zwierzynę. SPP s.v. godzić, Celować w drzewo. SPP s.v. celować, Strzelać w drzewo, w ludzi, SPP s.v. strzelać.*

Wiele z tych czasowników ma składnię oboczną $w + B \parallel do + D$. Oto przykłady:

Jan celuje do tarczy \parallel w tarczę. Kawka s.v. celować

Trafić w cel, w tarczę \parallel do celu, do tarczy. SPP s.v. trafić

Mierzyli do siebie \parallel w siebie z pistoletów. SPP s.v. mierzyć

Wymierzyć z pistoletu w przeciwnika \parallel do przeciwnika. SPP s.v. wymierzyć

Walili w nich \parallel do nich z karabinów maszynowych. SPP s.v. walić.

Wyrażenia przyimkowe $w + B$ i $do + D$ są synonimiczne; wskazują na obiekt, który jest celem czynności strzelania, celowania.

Z przebadanego materiału wynika, że w wyrażeniu przyimkowym $w + B$ używane są rzeczowniki bez ograniczeń (*celować w drzewo, w człowieka, w dzika*), zaś w wyrażeniu przyimkowym $z + D$ występują nazwy broni (*mierzyć z pistoletu we wroga*). Zdarza się, że model konstrukcyjny *podstawa - (z + D) - w + B* bywa rozszerzony o zaimek *sobie, np.: Strzelał sobie z łuku w tarczę BroByw 208.*

¹⁰ Wyrażenie przyimkowe $z + D$, zawierające nazwę broni, pojawia się w tym schemacie fakultatywnie.

VIII. KONSTRUKCJE Z CZASOWNIKAMI OZNACZAJĄCYMI
ŁĄCZENIE, ZESPOLENIE

Należą tu głównie konstrukcje o schemacie składniowym *podstawa + w + B*, zawierające następujące czasowniki: *jednoczyć się, łączyć się, wiązać się, zewrzeć się, alać się, zrzeszać się*. Przykłady: *kłęby pyłu [...] alały się w jeden ogromny tuman...* PrusFar II 63, *Te ostatnie mogły już wtedy jednoczyć się w plemiona*, Jasien 15, *łączyli się na podstawie pokrewieństwa oraz gospodarki w rody*. Jasien 15, *Ludzie zwarli się w gromadę*. SPP s.v. *zewrzeć się, Wiązać się w stowarzyszenia SPP s.v. wiązać się, Zrzeszać się w związki zawodowe*. SPP s.v. *zrzeszać się*.

Rzadziej realizowany, bo przez czasowniki *łączyć, wiązać, zespałać, zestroić*, jest model konstrukcyjny *podstawa - B - w + B*. Przykłady: *konfederacja [...] w ścisłej nas łączy węzeł*, KołList I 247, *Zespałać kogo, co (w co)*. SPP s.v. *zespałać, Wiązać części w całość* SWB s.v. *łączyć, Malarz zestroił barwy w harmonijną całość*. SPP s.v. *zestroić*.

Jak widać z przytoczonych przykładów, w wyrażeniu przyimkowym *w + B* występują rzeczowniki nieżywotne, zaś w bierniku - rzeczowniki bez ograniczeń.

IX. KONSTRUKCJE Z JEDNOSTKOWYMI CZASOWNIKAMI
NIE DAJĄCYMI SIĘ UJAĆ W WIEKSZE GRUPY SEMANTYCZNE

a) Należy tutaj wymienić czasowniki oznaczające 'przenikanie myślą' typu: *pogrążyć, pogrążyć się, zagłębić się, zatopić się*, konotujące przyimek *w* z biernikiem. Oto przykłady: *całych siebie pogrążył w oglądanie i przenikanie rzeczy*, KonPis II 89, *Nie radzę panu, panie generale, zagłębiać się w badanie tych tajemnic* WitkDram 234.

Czasowniki te częściej łączą się z wyrażeniem przyimkowym *w + Msc* niż *w + B*, np.:

Zagłębić się w lekturze, w marzeniach || w marzenia, w lekturę, SPP s.v. *zagłębiać się*

Zatopić się w czytaniu || w czytanie. SPP s.v. *zatopić się*

Pogrążyli się w ciężkim zamyśleniu (Kruczk.). *Pogrążyły się w spokój zupełny. (Żerom.)*, SSzob s.v. *pogrążyć*.

Te oboczne konstrukcje są synonimiczne; z tym, że forma *w + B* sygnalizuje skierowanie czynności na przedmiot będący obiektem "przenikania myślą", natomiast *w + Mac* oznacza tylko przedmiot bez domieszki funkcji kierunkowej.

W wyrażeniu przyimkowym *w + B*, jak wynika z przytoczonych przykładów, używane są rzeczowniki abstrakcyjne, głównie odśłowniki.

b) Przyimek *w* z biernikiem występuje po czasownikach oznaczających granie, typu *grać, nagrać się, zagrać* i potoczne *różnąć*. Przykłady: *Ja sobie gram w warcaby* NiemCPow 56, *Gra ze mną w pikietę*, PrusLal I 153, *na potęgę różnęli w karty* KoźZam 234, *Zagrać w siatkówkę, w piłkę nożną*. SPP s.v. *zagrać, Nagrać się w piłkę, w klasy* SPP s.v. *nagrać się*.

Wyrażenie przyimkowe *w + B* pełni tu funkcję dopełnienia czynnika pomocniczego i "nazywa przedmiot, który służy do wykonania czynności jako narzędzie lub materiał"¹¹. Dopełnieniem jest tutaj rzeczownik nazywający grę (*grać w bilard, w szachy*), ale u Słowackiego można spotkać nazwę instrumentu, np.: *Pasterze [...] w dudki z trzcinn wycięte grali*. SłowDz II 79. Dzisiaj w takim wypadku używamy wyrażenia przyimkowego *na + Mac* (*grać na pianinie, na piszeczalce*). Warto też dodać, że w XVIII w. czasownik *grać* łączył się również z biernikiem; np.: *grać karty, kostki, grać piłę*. Trotz s.v. *gram*.

c) Bliskie znaczeniowo powyższym są czasowniki głównie przechodnie typu *ograć, oróżnąć (pot.)*, *przeograć, wyograć* oraz nieprzechodnie *zgrać się*, mające dopełnienie *w + B*. Oto przykłady: *Wielkich panów opanował jakiś szalony honor przegrywać w karty* KitOpis 577, *ojciec na swoje drobne wydatki wygrywa pieniądze w karty...* PrusLal I 150, *kilka razy zgrał się w karty*, PrusNow 145, *Ogrywał partnerów w pokera*. SPP s.v. *ograć, Oróżnąć kogoś w pokera*. SPP s.v. *oróżnąć*.

W wyrażeniu przyimkowym występują tutaj wyłącznie nazwy gier zaś w bierniku rzeczowniki osobowe (po czasownikach *ograć, oróżnąć kogo w karty*) oraz nazwy pieniędzy (po czasownikach *przeograć, wyograć pieniądze w karty*).

d) Wyrażeniem przyimkowym *w + B* rządzą także czasowniki powątpiewać, *wątpić, zwątpić*, realizujące schemat konstrukcyjny *podstawa - w + B*. Przykłady: *zwątpił we własną pamięć* PrusLal II 354, *Nie trzeba nigdy w nie wątpić*. ZapList I 507.

¹¹ Por. K l e m e n s i e w i c z, op. cit., s. 44.

Czasowniki tego rodzaju mają oboczną składnię *w* + *B* || rzadziej: *o* + *Msc*, np.: *Wątpić we wszechpotęgę pieniądza*; rzadziej: *o wszechpotędze pieniądza*. SPP s.v. *wątpić*

Powątpiewać w jego przyjaźń || *o jego przyjaźni*. SPP s.v. *powątpiewać*
Zwątpić w czyjeś uczucia; przestarzałe: *o czyichś uczuciach*. SPP s.v. *zwątpić*

Te oboczne konstrukcje są synonimiczne; różnicuje je jedynie odcień znaczeniowy tego rodzaju, jak przy czasownikach oznaczających 'przenikanie myślą'. Składnik *w* + *B* zawiera domieszkę funkcji kierunkowej, zaś *o* + *Msc* jest tej funkcji pozbawiony.

Warto też odnotować wymarłą dziś konstrukcję *wątpić w kim*, *w czym* SL s.v. *wątpić*,

W wyrażeniu przyimkowym używane są tutaj głównie rzeczowniki nieosobowe, rzadziej osobowe (*wątpić we wdzięczność ludzi*, *zwątpić w siebie*).

e) Również czasownik *ufać* ma oboczną składnię celownikową i przyimkową, np.: *Tak, ufam w słuszność niebios i w cnotę rodaków*: Fe-liń 38, *czy można nie ufać w opiekę boską?* PrusLal I 431. Oboczna rekcja celownikowa: *Ufać ludziom, czyimś obietnicom*, słowom. SPP s.v. *ufać*.

Trzeba też wspomnieć o dawnej konstrukcji *ufać w kim*, *w czym*, SL s.v. *ufać*, której dowodem istnienia jest rząd rzeczownika od-słownego *ufność*, np.: *Pokładać ufność w kimś, w czymś*, SPP s.v. *ufność*.

f) Z wyrażeniem przyimkowym *w* + *B* wiążą się także czasowniki *wierzyć*, *uwierzyć*, np.: *Nie w kamiennego ia wierzę Boga*, KarpDz IV 200, *I w wszystko anów wierzyłem*. WierzUtw 268.

W wieku XVIII czasownik *wierzyć* rządził również biernikiem, np.: *Jeżeli to wierzysz, to mu uczynisz krzywdę* Trotz s.v. *jeżeli*. Obecnie czasownik ten używany jest z przyimkiem *w* z biernikiem i wówczas wyraża treść 'uznawać coś za 'prawdę' (np.: *wierzyć w życie pozagrobowe*) oraz z celownikiem *wierzyć komu czemu*, co znaczy 'ufać komu, czemu' (np.: *wierzyć komuś na słowo*).

g) Wyrażenie przyimkowe *w* + *B* łączy się z czasownikami *obfitować*, *opływać*, występującymi z taką składnią tylko w formie niedokonanej¹². Przykłady: *Styl średni jest nieco wyższy od proste-*

¹² Czasownik *obfitować* występuje tylko w formie niedokonanej, zaś czasownik *opływać* łączy się w formie niedokonanej z wyrażeniem przyimkowym *w* + *B* (*opływać w dostatki*), a w formie dokonanej z biernikiem (*opłynąć ład*).

go, Obfituje w ozdoby ze sztuki krasomówczej, KonPis II 80, Opływać w dostatki, w bogactwa. SPP s.v. opłynąć, Wiek XVIII obfitował w poetów, SPP s.v. obfitował.

W wyrażeniu przyimkowym *w + B* częściej używane są rzeczowniki nieosobowe niż osobowe.

h) Wyrażeniem przyimkowym *w + B* rządzą także czasowniki *wyposażać, zaopatrywać*, realizujące schemat składniowy *podstawa - B - w + B*. Przykłady: *Wyposażono nas w niezbędny sprzęt. SPP s.v. wyposażać, Zaopatrzył żołnierzy, wojsko w broń. SPP s.v. zaopatrywać.*

Składnik *w + B* pełni funkcję dopełnienia czynnika pomocniczego. Po przyimku występują tutaj rzeczowniki nieżywotne.

i) Wymienić też tutaj należy 'czasowniki *angażować, angażować się*, łączące się z wyrażeniami przyimkowymi *w + B* || *w + Msc*. Przykłady:

Angażuj serce w tę sprawę; rządziej: w tej sprawie. SPP s.v. angażować

Angażować się w pracę społeczną; rządziej: w pracy społecznej. SPP s.v. angażować się.

Te oboczne konstrukcje są synonimiczne, z tym, że forma *w + B* wnosi domieszkę funkcji kierunkowej, zaś forma *w + Msc* jest tego odcienia znaczeniowego pozbawiona.

W wyrażeniu przyimkowym *w + B*, podobnie jak *w + Msc*, występują rzeczowniki nieżywotne.

j) Na zakończenie tych rozważań odnotować warto pojedyncze czasowniki, które konotują wyrażenie przyimkowe *w* z biernikiem.

Schemat konstrukcyjny *podstawa - w + B* realizowany jest przez następujące czasowniki: *bawić się, bogacić się; popaść, zabrnąć, zaliczać się, zapaść się, zbroić się*. Oto przykłady: *Cnota zbroi się w cuda nieodparte. KsiążWyb 181, Od niedoskonałego [...] prawodawstwa zabrnęliśmy w dalsze jeszcze zaślepienie, KołList I 269, [dzieci] zaczęły bawić się w wojsko. PrusFar II 198, zapadł w głęboki sen. IwaszPas 554, Władysław węgierski zalicza się w poczet świętych Kościoła katolickiego. Jasien 106, Cecylia popadła w zachwycenie. KuncLeś 41, Bogacić się w doświadczenia. SPP s.v. bogacić się.*

Należy tutaj wymienić konstrukcje dawne, dziś nie używane, typu: *fundować się w co 'zaopatrywać się', opatrywać się w co 'zaopatrywać się', podawać się w co 'oddawać się', pomazać się w co 'rozrastać się', sposobić się w co 'zaopatrywać się', zapuszczać się w co 'zagłębiać się'*. Przykłady: *W własne tedy najprzód fundujemy się*

sity. KonPis II 340, *Na tęgie mrozy opatrywali się w wilczury* Kit-Opis 166, *Polska pomaza się w dostojenstwa*, JezWyb 75, *Wiem, że pilnie w roztropność trzeba się sposobić*. TremPis II 78, *dobrze, żem się daleko nie zapuszczał w J^o zalecenie*, ŚniadKor I 241, *Bona [...] W jawne niebezpieczeństwo sama się podaje?* Feliń 100.

Czasownik *dbać* zmienił składnię: *dbać w co* ≥ *dbać o co*, np.: *Nie dbali z początku w owoce tutejsi chłopi*, KrasPodst 86.

Schemat konstrukcyjny *podstawa - B - w + B* jest charakterystyczny dla następujących czasowników: *objąć, porwać, ranić, rzucić, ujmować, wzbogacić, zbroić, zdoić*. Przykłady: [*rada*] *rzuciłaby tego człowieka w pożerającą i fatalną rozpacz*, ŚniadKor I 205, *Zadaniem sztuki jest [...] naturalny pód ducha porządkować, ujmować w pewne prawa* Włdła KonPis II 224, *Wokulski nietknięty, baron raniony w twarz!* PrusLal I 430, *chciałoby się wszystko i wszystkich porwać w objęcia*. PrusLal I 386, *zdoił miasto w błękitne, słoneczne perspektywy*. NałGran 187, *król czeski natycmiast objął Wrocław w posiadanie*, Jasien 314, *muzyka Chopina zbroiła nas w ukryte wśród róż armaty*, Przyb 9, *Łubin wzbogaca glebę w azot*. SPP s.v. *wzbogacić*.

Warto też odnotować wymarłe już konstrukcje typu *podciągnąć w co* 'wciągnąć' *strącać w co* 'zepchnąć, wpędzić'. Przykłady: *konieczmie trzeba było w instrukcją seminarjum kandydatów podciągnąć*. ŚniadKor I 245, *monopolia zachęcą do chwalebnej emulacji umysły poddanych WK-Mi, czy je raczej w bezczynność strącać będą*. TremList II 67.

Niektóre czasowniki miały inną składnię niż obecnie. Czasowniki *prowadzić, przyjąć* rządziły wyrażeniem przyimkowym *w + B*, dziś zaś łączą się z *do + D*, np.: *Niezgoda władzy wykonującej z władzą prawodawczą [...] narody prowadzi w niewolę*. StaszUw 63, *podobnom pragnęła [...] godnym go uczynić, dzięki związkom świętym, Być w nasze społeczeństwo za czasem przyjętym*. TremPis II 169.

Również czasownik *umieścić* konotował wyrażenie przyimkowe *w + B*; dziś ma on składnię przyimkową *na + Msc*, np.: *Zechcesz więc WMPan Dobr. przyłożyć się swoim staraniem, aby w etat z pensją wymienioną mógł sp. Lucy być umieszczony*. ŚniadKor I 395.

WYKAZ CYTOWANYCH ŹRÓDEŁ I OBJAŚNIENIA SKRÓTÓW:

- Bliz - J. B l i z i ń s k i, *Pan Damazy*, Wrocław-Kraków 1956.
- Bog - W. B o g u s ł a w s k i, *Henryk VI na łowach*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1964.
- BrObyw - K. B r a n d y s, *Obywatele*, Warszawa 1955.
- Bystrz - Z. B y s t r z y c k a, *Kontuzja*, Warszawa 1980.
- Cherom - M. C h o r o m a ń s k i, *W rzecz wstąpić*, Poznań 1973.
- Feliń - A. F e l i ń s k i, *Barbara Radziwiłłówna*, Wrocław 1950.
- Gałcz - K. I. G a ł c z y ń s k i, *Wybór poezji*, Wrocław 1973.
- IwaszPas - J. I w a s z k i e w i c z, *Pasje błędmierskie*, [w:] J. I w a s z k i e w i c z, *Dzieła*, t. II, *Powieści*, Warszawa 1958, s. 421-636.
- Jasien - P. J a s i e n i c a, *Polska Piastów*, Warszawa 1979.
- JasUtw - B. J a s i e ń s k i, *Utwory poetyckie, manifesty, szkice*, Wrocław 1972.
- JezWyb - F. S. J e z i e r s k i, *Wybór pism*, Kraków 1952.
- KarpDz - F. K a r p i ń s k i, *Dzieła wierszem i prozą*, Warszawa 1806.
- KarpKor - *Korespondencja Franciszka Karpińskiego z lat 1763-1825*, oprac. T. Mikulski, Wrocław 1958.
- Kawka - M. K a w k a, *Słownik syntaktyczno-semantyczny czasowników polskich*, cz. I, Kraków 1980.
- KisDram - J. A. K i s i e l e w s k i, *Dramaty*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1969.
- KitOpis - J. K i t o w i c z, *Opis opyczajów za panowania Augusta III*, Wrocław 1951.
- KniażWyb - F. D. K n i a ż n i n, *Wybór poezji*, Wrocław 1948.
- KoźList - H. K o ź ł a t a j, *Listy Anonima i Prawo polityczne narodu polskiego*, t. I, II, Kraków 1954.
- KonopNow - M. K o n o p n i c k a, *Nowele*, t. I, II, Warszawa 1967.
- KonPis - S. K o n a r s k i, *Pisma wybrane*, t. I, II, Warszawa 1955.
- KoźZam - K. K o ź n i e w s k i, *Zamknięte koła*, Warszawa 1965.
- KrasPodst - I. K r a s i c k i, *Pan Podstoli*, Kraków 1927.
- KraszKról - J. I. K r a s z e w s k i, *Król chłopów*, Warszawa 1956.
- KuncLeś - M. K u n c e w i c z o w a, *Leśnik*, Warszawa 1983.
- Lenart - T. L e n a r t o w i c z, *Wybór poezji*, Wrocław 1972.
- Ludzie - *Ludzie Oświecenia o języku i stylu*, t. I, red. M. R. Mayenowa, Warszawa 1958.

- MickDzP - A. M i c k i e w i c z, *Dzieła poetyckie*, t. I-IV, Warszawa 1965.
- NałGran - Z. N a ł k o w s k a, *Granica*, Warszawa 1963.
- NarSat - A. N a r u s z e w i c z, *Satyry*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1962.
- NiemcPow - J. U. N i e m c e w i c z, *Powrót posła*, Wrocław 1959.
- PaukWiat - E. P a u k s z t a, *Wiatrołomy*, Warszawa 1962.
- Pawlik - M. P a w l i k o w s k a-J a s n o r z e w s k a, *Wybór poezji* Wrocław 1972.
- PrusFar - B. P r u s, *Faraon*, t. I, II, Warszawa 1956.
- PrusLal - B. P r u s, *Lalka*, t. I, II, Warszawa 1959.
- PrusNow - B. P r u s, *Nowele*, Warszawa 1963.
- Przyb - J. P r z y b o ś, *Czytając Mickiewicza*, Warszawa 1956.
- PrzybyszDram - S. P r z y b y s z e w s k a, *Dramaty*, Gdańsk 1975.
- ReymFerm - W. S. R e y m o n t, *Fermenty*, t. I, II, Kraków 1965.
- RzewPam - H. R z e w u s k i, *Pamiętki Soplicy*, Warszawa 1978.
- SD - *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, t. I-XI, Warszawa 1958-1969.
- SienkW pust - H. S i e n k i e w i c z, *W pustyni i w puszczy*, Warszawa 1958.
- SL - S. B. L i n d e, *Słownik języka polskiego*, t. I-VI, Lwów 1854-1860.
- SłowDz - J. S ł o w a c k i, *Dzieła*, t. II, III, VII, IX, Wrocław 1959.
- SPP - *Słownik poprawnej polszczyzny*, red. W. Doroszewski, Warszawa 1973.
- SSzob - S. S z o b e r, *Słownik poprawnej polszczyzny*, Warszawa 1958.
- Staff - L. S t a f f, *Wybór poezji*, Wrocław 1963.
- StaszDzien - *Dziennik podróży Stanisława Staszica 1789-1805*, Kraków 1931.
- StaszUw - S. S t a s z i c, *Uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego*, Wrocław 1952.
- SWB - *Słownik wyrazów bliskoznacznych*, red. S. Skorupka, Warszawa 1968.
- ŚniadKor - *Korespondencja Jana Śniadeckiego. Listy z Krakowa*, oprac. L. Kamykowski, t. I, Kraków 1932.
- Tańska - K. T a ń s k a, *Dziennik Franciszki Krasieńskiej*, Kraków 1929.
- TremList - S. T r e m b e c k i, *Listy*, t. I, II, Wrocław 1954.
- TremPis - S. T r e m b e c k i, *Pisma wszystkie*, t. I, II, Warszawa 1953.

- Trotz - M. A. T r o t z, *Nowy Dykcyonarz to iest mownik polsko-nie-
miecko-francuski z przydatkiem przysłów potocznych*, Lipsk 1764.
- WierzUtw - K. W i e r z y ń s k i, *Utwory zebrane*, Warszawa 1937.
- WitkDram - S. I. W i t k i e w i c z, *Dramaty*, Warszawa 1979.
- ZabSar - F. Z a b ł o c k i, *Ŝarmatyzm*, Warszawa 1950.
- ZapList - G. Z a p o l s k a, *Listy*, t. I, II, Warszawa 1970.

Wyższa Szkoła Pedagogiczna
Częstochowa

Maria Lesz-Duk

VERBS OCCURRING WITH THE PREPOSITIONAL PHRASE *w* + ACCUSATIVE
IN THE POLISH LANGUAGE

The paper presents a documented description of the rection of verbs governing the prepositional phrase *w* + *Acc.* of the type: *wnikać w problemy*, *ubierać się w spodnie*, *zmienić miasto w gruzy*, *mieszać się w cudze sprawy*, in modern Polish.

The classification of material was based on the meaning of verbs. Within the semantic groups of verbs the author has singled out various rection models by concentrating solely on constructions with nominal and prepositional-nominal objects.